

ლევან კავიჭანოვი

ფოტო: გურამ ნიგნაშვილი

1989:
გენსიერების
ცვლილება

კვლევა მომზადდა ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდის თბილისის ოფისის პროექტის "1989:
მცირე კვლევითი გრანტების" ფარგლებში

1989: მეხსიერების ცვლილება

კვლევის ავტორი: ლევან კაპიტანოვი

ფოტო: გურამ წიბახაშვილი

კვლევაში გამოთმული მოსაზრებები ეკუთვნის ავტორს და შესაძლებელია არ
გამოხატავდეს ჰაინრიჰ ბიოლის ფონდის თბილისის ოფისის შეხედულებებს

1989: მესიერების ცვლილება

ლევან კაპიტანოვი

აბსტრაქტი

ნაშრომი მიზნად ისახავს 1988-90 წლებში საბჭოთა საქართველოში მიმდინარე, წარსულის გადაფასების პროცესის შესწავლასა და ანალიზს. აღნიშნულმა პროცესმა, განსაკუთრებით, 1989 წელს განვითარებულმა მოვლენებმა, შესაძლებელი გახადა საზოგადოებაში დამოუკიდებლობის იდეის დაბრუნება, რასაც საბოლოოდ საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა მოჰყვა. ნაშრომში გაანალიზებულია წარსულის, განსაკუთრებით, 1918-1921 წლების მოვლენების გადაფასების პროცესი, რაზე დაკვირვებაც ხდება იმჟამად მოღვაწე ისტორიკოსთა ნაშრომების, ოფიციალური დოკუმენტებისა თუ განცხადებების საფუძველზე.

საკვანძო ცნებები: მესიერება, ოფიციალური ნარატივი, ალტერნატიული ნარატივი, ისტორიის გადაფასება, 25 თებერვალი, 26 მაისი.

სარჩევი

1. შესავალი.....	5
2. თეორიული ჩარჩო	5
3. მეთოდოლოგია	7
4. ოფიციალური საბჭოთა ნარატივი	8
5. საჯაროობა და ისტორიის გადაფასება.....	10
6. 26 მაისის დაბრუნება	12
7. 26 მაისის გადაფასება	14
8. 25 თებერვლის გადაფასება.....	17
9. 25 თებერვლის გადაფასების ასახვა.....	19
10. საბჭოთა საქართველოს ისტორიის (1921-89 წწ.) გადაფასება	22
11. ახალი საქართველო	23
12. დასკვნა.....	25
13. გამოყენებული ლიტერატურა	27

შესავალი

1991 წლის 9 აპრილს საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარემ ზვიად გამსახურდიამ საზოგადოებას საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა ამცნო. დამოუკიდებლობის გამოცხადებას გამსახურდიამ ვრცელი ისტორიული მიმოხილვა წაუძღვარა. ისტორიის ამგვარი თხრობა, 1991 წლის 31 მარტის რეფერენდუმის შედეგებთან ერთად, საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის სამართლებრივ საფუძველად უნდა ქცეულიყო. ზუსტად ორი წლით ადრე, 1989 წლის 9 აპრილს, ისტორიის ამგვარი თხრობა ანტისახელმწიფოებრივად მიიჩნეოდა. ოფიციალური ისტორიული ნარატივი საქართველოს საბჭოთა კავშირში ყოფნის იდეოლოგიურ დასაბუთებას ემსახურებოდა. 1989 წელს დაწყებულმა წარსულის გადაფასებამ სრულად გარდაქმნა ოფიციალური ისტორიული ნარატივი, რასაც საზოგადოების კოლექტიური მეხსიერების ცვლილება მოჰყვა. იმავე წლის დასასრულს კი, საქართველოს დამოუკიდებლობისკენ სწრაფვა არაფორმალური წრეების მოთხოვნიდან ქვეყნის ოფიციალურად გაცხადებულ მიზნად აქცია.

თეორიული ჩარჩო

წარსულის შესახებ საერთო შეხედულების არსებობა მნიშვნელოვანია იდენტობის, მათ შორის, ეროვნული იდენტობის ჩამოყალიბებაში. ერების ჩამოყალიბებაში დიდი როლი ეკისრება საზოგადოების მიერ საერთო ბედის, წინაპრებისა და ისტორიის რწმენას (Anderson, 1983). ერები მუდმივად ინარჩუნებენ კავშირს წარსულთან და მას საკუთარი მიზნებისათვის იყენებენ (Hobsbawm, 1983). ერების ერთ-ერთი მახასიათებელი ერთიანი ისტორიული მეხსიერებაა. ერად ჩამოყალიბება სწორედ საერთო წარსულის აღმოჩენას გულისხმობს. ეროვნული იდენტობის განსაზღვრაში განსაკუთრებული როლი გარემოსათვის ისტორიული დატვირთვის მინიჭებასა და სამაგალითო პიროვნებათა გახსენებას ენიჭება (Smith, 1989).

მიუხედავად წარსულის დიდი როლისა, ისტორიაში მომხდარი უთვალავი მოვლენიდან მხოლოდ ნაწილი რჩება ადამიანთა მეხსიერებაში (Zerubavel, 2003a). თუმცა, კერძო ისტორიულ მოვლენათა და პიროვნებათა დამახსოვრება მხოლოდ

ინდივიდუალურ დონეზე არ ხდება. ერთი შეხედვით, პიროვნული მახასიათებელი – მეხსიერება – მორის ჰალბვაქსმა ადამიანთა ერთობებს მიაკუთვნა (Halbwachs, 1992). კოლექტიური მეხსიერების გაზიარება და მის კოლექტიურ წარსულთან იდენტიფიკაცია ნაწილია ნებისმიერი სოციალური, მათ შორის, ეროვნული იდენტობის მიღებისა, და ამგვარი წარსულის წევრებისთვის გაცნობა არის საზოგადოების მიერ მათი ასიმილირების მნიშვნელოვანი ნაწილი. ამასთან, სოციალური ერთობიდან გასვლა ხშირად მოიცავს გამიჯვნას მისი საერთო წარსულისაგან (Zerubavel, 2003b). ამგვარად, იმას, თუ რომელი ისტორიული მოვლენაა დამახსოვრების ღირსი, ხოლო რომელი უმნიშვნელო – კოლექტივი განსაზღვრავს. კოლექტიური მეხსიერების შენარჩუნებას ისტორიის სახელმძღვანელოები, არქივები, მემორიალები, მუზეუმები და სხვა „მეხსიერების ადგილები“ განაპირობებს. სწორედ ამგვარად ხერხდება წარსულის შენარჩუნება და მასთან ბმის დამყარება (Nora, 1989).

წარსულის მოვლენებისადმი შერჩევითი მიდგომა, ისტორიაზე, როგორც ობიექტურ რეალობაზე, საუბარს შეუძლებელს ხდის, რადგან წარსულის შესახებ თხრობა აწმყოში არსებული გარემოებების გათვალისწინებით ხდება. ასეთ დროს განსაკუთრებულ უპირატესობას იღებენ ის ადამიანები, რომელთაც ისტორიის თხრობის სახის განსაზღვრა ხელეწიფებათ (Friedman, 1992).

ისტორიის თხრობისას შესაძლებელი ხდება მისი იმგვარი ინტერპრეტაცია – შეგნებულად მოვლენათა ნაწილის წინ წამოწევა, ნაწილის დავიწყება, – რომ მიღებული ისტორიული ნარატივი მისი შემქმნელის ინტერესებს ემსახურებოდეს. იმისათვის, რომ ისტორიულ ნარატივს ერთიანი სახე ჰქონდეს, მასში ჩართულ კერძო მოვლენათა შორის ლოგიკური ჯაჭვი იგება – ხდება „ხიდების გადება“ – ასეთ დროს მნიშვნელოვანია „იმავე ადგილისა“ და „იმავე დროის“ განცდის შექმნა. სწორედ ამგვარად მკვიდრდება მოვლენათა შორის განგრძობითობის განცდა (Zerubavel, 2003b, გვ. 37-54). საკითხის მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ნარატივში იკვეთება „მთები“ და „დაბლობები“ – ისტორიული ნარატივის ეს მონაკვეთები ერთმანეთისგან ინფორმაციის მოცულობის მხრივ განირჩევა (Zerubavel, 2003b, გვ. 25-34).

ამასთან, წარსულისადმი დამოკიდებულება მუდმივად განიცდის ცვლილებებს. ხოლო მკვეთრი ცვლილებებისა და ახალ სისტემაზე გარდამავალ პერიოდებში ახალი მომავალი ახალ წარსულს მოითხოვს (Foner, 2002, გვ. 78). ამ დროს საჭირო ხდება – აქტიური დავიწყება (Assmann, 2010, გვ. 97), რაც ოფიციალური წარსულის მიზანმიმართულ უარყოფას და დანგრევას გულისხმობს. ახალი ეპოქის დაწყება გულისხმობს ძველის განადგურებასაც, რადგან სწორედ ამგვარადაა შესაძლებელი

იდენტობის სიმბოლური ტრანსფორმაცია. ისტორიული არაგანგრძობითობის შეგრძნების გასამძაფრებლად საჭირო ხდება წარსულთან დამაკავშირებელი ხიდების განადგურება – მონუმენტების ნგრევა, კალენდრის გარდაქმნა, ქუჩებისა და ქალაქებისათვის სახელების შეცვლა (Zerubavel, 2003b, გვ. 89-90). მეხსიერების გარდაქმნა განსაკუთრებით მკვეთრია იქ, სადაც დამკვიდრებული ნარატივი სახელმწიფოებრიობის საფუძველს წარმოადგენს. ასეთი ვითარება ავტორიტარულ სახელმწიფოებში ვლინდება. აქ ალტერნატიული ნარატივი, რომელიც მუდმივად არსებობს, ყოველად მიუღებელია. შესაბამისად, მკვეთრია ნარატივისა და მისი ამსახველი მეხსიერების ადგილების ცვლილებაც. ამგვარი ცვლილებები მნიშვნელოვნად დაუკავშირდა სოციალისტური ბანაკის დაშლას და 1989 წელს. მტკივნეულად წარიმართა მეხსიერების გარდაქმნა საბჭოთა კავშირში, რაც დაუკავშირდა სახელმწიფოს მოწყობას – აქ ისტორიული ნარატივი იმპერიულ ცენტრში განისაზღვრებოდა და მიეწოდებოდა პერიფერიებს – მოკავშირე რესპუბლიკებს. შესაბამისად, პერიფერიებისთვის დამოუკიდებლობის საფუძველად საკუთარი ისტორიული ნარატივის შექმნა იქცა (Kuzio, 2002).

მეთოდოლოგია

კვლის მიზანს საქართველოში 1989 წელს მეხსიერების ცვლილების პროცესის ანალიზი წარმოადგენს. რადგან საქმე ცვლილებას ეხება, პირველ რიგში, საჭიროა ცვლილებამდელი და ცვლილების შემდგომი მეხსიერების წარმოჩენა. ამისათვის მიზანშეწონილია ოფიციალური დოკუმენტების (კონსტიტუციის პრეამბულები, ხელისუფლების ორგანოთა დადგენილებები, სახელმწიფოს მიერ დამტკიცებული ისტორიის სახელმძღვანელოები და სასწავლო პროგრამები), ოფიციალური გადაწყვეტილებებისა და ოფიციალურ პირთა განცხადებების ინტერპრეტირება.

უშუალოდ ცვლილების პროცესზე დაკვირვების საშუალებას იძლევა ოფიციალური პრესა, განსაკუთრებით კი გაზეთი „კომუნისტი“, რომელიც შეირჩა მისი განსაკუთრებული მახასიათებლების გამო:

1. გაზეთი წარმოადგენდა საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის, საქართველოს სსრ-ის უმაღლესი საბჭოსა და მინისტრთა საბჭოს ბეჭდვით ორგანოს, რაც იმას ნიშნავს, რომ მასში ქვეყნდებოდა ხელისუფლების ოფიციალური პოზიცია;

2. გაზეთის ტირაჟი 1989 წლისათვის 700 000-ს შეადგენდა და ძირითადად გამომწერებზე გაიცემოდა, რაც მას ინფორმაციის მიღების ერთ-ერთ უმთავრეს საშუალებად აქცევდა;
3. გაზეთში ხშირად იბეჭდებოდა ისტორიასთან დაკავშირებული სტატიები, როგორც სამეცნიერო, ისე ჟურნალისტური კვლევები, რედაქცია ორგანიზებას უკეთებდა მრგვალ მაგიდებს ისტორიკოსთა მონაწილეობით;
4. გაზეთში გაშუქებული ისტორიული მოვლენები, ისტორიულ პიროვნებათა ფოტოები, მათდამი მიძღვნილი სტატიები „მეხსიერების ადგილებს“ წარმოადგენდა;
5. გაზეთი თავად იყო „მეხსიერების ადგილი“, რაც გამოიხატებოდა მის სახელწოდებასა და ლოზუნგში („პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით“), ასევე საიუბილეო ნომრების (მაგ.: 25 თებერვლის, 7 ნოემბრის, 26 მაისის) გაფორმებაში;
6. გაზეთი ყოველდღიური იყო, შესაბამისად, კალენდრის როლსაც ასრულებდა – კონკრეტული კალენდარული თარიღის მნიშვნელობისადმი დამოკიდებულების გამოხატვა (მისალოცი ბარათი პირველ გვერდზე, ამ დღის მნიშვნელობის დასაბუთება) ან მისი სრული უგულებელყოფა სახელმწიფოს ოფიციალურ მეხსიერების პოლიტიკას ასახავდა.

განსაკუთრებული ყურადღება ისტორიკოსთა ნაშრომებს მიექცევა. მათ საფუძველზე შესაძლებელია ნარატივის ცვლილებისათვის თვალის მიდევნება, თანმხლები მოვლენები კი ნარატივის შეცვლის მიზეზის ახსნის საშუალებას იძლევა.

ოფიციალური საბჭოთა ნარატივი

საბჭოთა კავშირში არსებობდა მონოლითური, ისტორიის ერთიანი საბჭოთა ნარატივი, რომლის არსებობას ხელს უწყობდა შეზღუდული წვდომა არქივებზე, სავალდებულო მონაწილეობა ფესტივალებში (Chikovani, 2017). ეს ნარატივი საბჭოთა კავშირის არსებობის დასაბუთებას ემსახურებოდა. ისტორიული ნარატივის მნიშვნელობა სახელმწიფოს არსებობის შენარჩუნების საქმეში კიდევ უფრო გაიზარდა 1970-80-იან წლებში, როცა ეკონომიკური და სოციალური კრიზისის ფონზე, სსრკ-მ ცხოვრება მოგონებებით დაიწყო – მეხსიერება დიდებულ წარსულზე, სსრკ-ის არსებობის გაგრძელების გამართლების მთავარ არგუმენტად იქცა (Аргонов, 2017).

საბჭოთა კავშირისა და მოკავშირე რესპუბლიკების ისტორიის ოფიციალურ ნარატივში უმთავრეს მოვლენას 1917 წლის 25 ოქტომბრის რევოლუციის შესახებ მეხსიერება წარმოადგენდა. საბჭოთა ნარატივით, დიდი ოქტომბრის სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებით იწყებოდა ახალი ერა ისტორიაში – ერა კაპიტალიზმის ნგრევისა და სოციალიზმის გამარჯვებისა. ეს იყო მისი მსოფლიო ისტორიული მნიშვნელობა. ოქტომბრის რევოლუცია ამხვრევდა ეროვნული ჩაგვრის ბორკილებს და თავისუფლება მოჰქონდა რუსეთის იმპერიის ჩაგრული ერებისთვის (გუჩუა & მესხია, 1985, გვ. 244). ვ. ი. ლენინის მეთაურობითა და კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობით საბჭოების ხელისუფლების დამყარების შემდეგ იწყებოდა კეთილდღეობისა და კულტურის განუხრელი აღმასვლის ხანა (საქართველოს სსრ კონსტიტუცია, პრეამბულა, 1978). საქართველოს შემთხვევაში, ამგვარი აღმასვლის ხანა იწყებოდა 1921 წლის 25 თებერვალს, როცა კომუნისტური პარტიის წინამძღოლობით, საბჭოთა რუსეთის ძმური დახმარების წყალობით, საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლებამ გაიმარჯვა. საქართველოს ნებაყოფლობითმა გაერთიანებამ საბჭოთა რესპუბლიკების ერთიან ოჯახში განაპირობა ქართველი ერის ყოველმხრივი განვითარება და აყვავება (საქართველოს სსრ კონსტიტუცია, პრეამბულა, 1978).

საქართველოს ისტორიის აღმავალ წრფეზე 1917 წლის 25 ოქტომბრის შემდეგ 1921 წლის 25 თებერვალი თენდებოდა. ორ თარიღს შორის მოქცეული პერიოდის – 1918-1921 წლების მოვლენები, გარდა ამ პერიოდში რევოლუციონერთა საქმიანობისა, მწირად იყო განხილული და ცალსახად უარყოფითად ხასიათდებოდა – რევოლუციის იდეის მოღალატე მენშევიკების ოპორტუნისტული პოლიტიკის წყალობით ბურჟუაზიულ-იმპერიალისტურ ძალთა გაბატონება საქართველოს ტერიტორიაზე; რევოლუციისკენ მსწრაფველთა რეპრესიები და სრული ეკონომიკური კოლაფსი (გუჩუა & მესხია, 1985, გვ. 246-50).

აღნიშნული ნარატივი გამყარებული იყო მეხსიერების ადგილებით. განსაკუთრებული პატივით სარგებლობდა ლენინი – დიდი ოქტომბრის რევოლუციის ლიდერი და სსრკ-ის შექმნის ინიციატორი. 25 თებერვლის შემოქმედი ქართველი ბოლშევიკების სახელები ერქვა ქუჩებსა და ქალაქებს, მათი ნაწილი განისვენებდა მთაწმინდის პანთეონში, იდგმებოდა მათი ძეგლები. ზემოხსენებულ თარიღებზე ეწყობოდა სახალხო ზეიმები, ოფიციალურ პრესაში ქვეყნდებოდა შესაბამისი სტატიები, სურათები. ოფიციალური ნარატივი ემსახურებოდა იმ აზრის გამყარებას, რომლის თანახმადაც, საბჭოთა ხელისუფლების დამყარება და შემდეგ საბჭოთა კავშირში გაწევრიანება პროგრესულ ნაბიჯებს წარმოადგენდა საქართველოს ისტორიაში. ამასთან, ხაზგასმული იყო ამ გადაწყვეტილებათა ნებაყოფლობითობა.

გარდა ოფიციალურად აღიარებულისა, არსებობდა ალტერნატიული ნარატივიც, რომელიც 1918-1921 წლების შესახებ მეხსიერებას ინახავდა. მის მიხედვით, 1917 წლის თებერვალში რუსეთის იმპერიის შლასთან ერთად ქართულმა საზოგადოებამ დამოუკიდებლობისკენ სწრაფვა დაიწყო, რაც 1918 წლის 26 მაისს დამოუკიდებელი სახელმწიფოს გამოცხადებით დაგვირგვინდა. ამ სახელმწიფოს არსებობა 1921 წელს შეწყდა, როცა საბჭოთა რუსეთის წითელმა არმიამ დამოუკიდებელი საქართველო დაიპყრო, ქვეყნის კანონიერი ხელისუფლება კი ემიგრაციაში წავიდა. ამგვარი მეხსიერების მატარებლები ძირითადად ემიგრირებული ქართველები და ის ადამიანები იყვნენ, რომელთაც 1921 წელს განვითარებული მოვლენები პირადად ახსოვდათ. ამ ნარატივს არ გააჩნდა „მეხსიერების ადგილები“, 1918-21 წლების ამბებს საზოგადოება საზღვარგარეთული რადიოსადგურებისა თუ არალეგალურად დაბეჭდილი მცირერიცხოვანი პროკლამაციების საშუალებით ეცნობოდა. ამგვარი ნარატივის ოფიციალურ სივრცეში გამოთქმა ანტისახელმწიფოებრივ ქმედებად აღიქმებოდა.

განსხვავებული მიდგომის საჯაროდ გამოხატვა მიუღებელი იყო საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფეროში. მაგალითად, 1985 წელს ლექსების კრებულში დაიბეჭდა პოეტ კოლაუ ნადირაძის ლექსი „25 თებერვალი, 1921 წ.“ – რომელშიც საქართველოს გასაბჭოებისადმი უარყოფითი დამოკიდებულება იკვეთება. შედეგად, ამას მოჰყვა პოეტის გაკიცხვა მწერალთა კავშირში, მის მიერ საკუთარი ლექსის უარყოფითად შეფასება და წიგნის გამოცემაზე პასუხისმგებელ პირთა გათავისუფლება (ბრეგაძე, 2008).

საჯაროობა და ისტორიის გადაფასება

საბჭოთა კავშირის სათავეში მიხილ გორბაჩოვის მოსვლასთან ერთად დაწყებული გარდაქმნის პოლიტიკის ერთ-ერთ ნაწილად საჯაროობა იქცა. იგი ქვეყანაში არსებულ პრობლემებზე ღიად საუბარს გულისხმობდა. სხვა საკითხებთან ერთად, საჯაროობა საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში არსებულ პრობლემებსა და საკამათო საკითხებსაც შეეხო. 1987 წლის თებერვალში გორბაჩოვმა განაცხადა, რომ საბჭოთა ისტორიაში „თეთრი ლაქების“ ადგილი არ იყო (Davies, 1989), რასაც ისტორიის გამაღებელი შესწავლა და გადაფასება მოჰყვა. საჯაროობის სიმბოლოდ იქცა თენგიზ აბულაძის ფილმი „მონანიება“, რომელიც საბჭოთა კავშირის წარსულში არსებულ რეპრესიებსა და დიქტატურისკენ სწრაფვას ამხელდა. შეიქმნა სახელმწიფო კომისიები, რომელთა

მიზანი 1920-50-იან წლებში რეპრესირებულთა საქმეების გადასინჯვა და მათი რეაბილიტაცია იყო.

ისტორიის გადაფასებით, სახელმწიფო აღიარებდა, რომ დროთა განმავლობაში დაშვებული იქნა შეცდომები, რომლებიც ოქტომბრის რევოლუციის მონაპოვრიდან უხვევდა. ამგვარი გადაცდომები ადამიანურ ფაქტორს ბრალდებოდა (Правда, 1988). იგმობოდა ისტორიის ფრაგმენტული და საკუთარ მიზნებზე მორგებული თხრობა. აღნიშნულ პოლიტიკას ახლდა არქივებზე წვდომის გამარტივება და იქამდე უცნობი დოკუმენტების გამოქვეყნება, რომლებსაც ნათელი უნდა მოეფინათ და შეევესოთ „თეთრი ლაქები“ (კურინი, 1988). შეიძლება ითქვას, რომ ისტორიული სამართლიანობის აღდგენა მნიშვნელოვან ამოცანად იყო დასახული.

საბჭოთა კავშირის ახალ ხელმძღვანელობას სურდა, ქვეყნის გარდაქმნა თვითგანწყმენდის გზით წარემართა. უნდა დაგმობილიყო ყველა ისტორიული შეცდომა, სანაცვლოდ, უნდა დაბრუნებულიყო ის ღირებულებები, რომლებიც დიდი ოქტომბრის რევოლუციისა და სსრკ-ის შექმნის დროს დასახა ამ მოვლენათა შემოქმედმა – ვლადიმერ ლენინმა. ისტორიის გამალეზულ გადასინჯვაში სწორედ ლენინის სახე და მისი ნააზრევის საფუძველზე განხორციელებული ქმედებები რჩებოდა ხელშეუხებლად. ეს მარტივად აიხსნებოდა: თუკი სხვა პირები და მოვლენები სსრკ-ის ისტორიის ნაწილს წარმოადგენდნენ, ლენინი ამ ისტორიის სათავეში იდგა. დიდი ოქტომბრის რევოლუციისა და სსრკ-ის შექმნის სამართლიანობაში ეჭვის შეტანა თავისთავად ეჭვქვეშ დააყენებდა სსრკ-ის არსებობასა და მის სათავეში კომუნისტური პარტიის ყოფნას, იმ ადამიანთა ჩათვლით, რომლებიც მის გარდაქმნას ცდილობდნენ.

ისტორიის გადააზრების პროცესი წარიმართა საბჭოთა საქართველოშიც. ქართველ ისტორიკოსთა ნაწილი აღიარებდა, რომ ისტორია მშრალად იწერებოდა, ბევრი საკითხი კი მიკერძოებულად, უსამართლოდ იყო განხილული და შესწავლილი, რაც ისტორიისადმი უწინდელი მიდგომის შედეგი იყო:

„ისტორიის მეცნიერება საკავშირო კპ(ბ) ისტორიის მოკლე კურსის ფოლადის მარწუხებში თუ პროგრუსტეს სარეცელში მოექცა და დაუსჯელად ვერავინ გადაუხვევდა სტალინის ეპოქის ამ სახარებას“ (სტურუა, 1988).

„თეთრი ლაქების“ არსებობის მიზეზად მასალებზე წვდომის არქონა სახელდებოდა (სურგულაძე, 1988). თუმცა იყო უფრო რადიკალური შეხედულებებიც, რომელთა თანახმადაც, „ისტორიკოსები იქცნენ ძლიერთა ამა ქვეყნისა იდეოლოგებად“ და ისინი

შეგნებულად ერიდებოდნენ გარკვეულ საკითხებზე საუბარს, არსებული ჩარჩოებიდან გადახვევას (ყორანაშვილი, 1988).

26 მაისის დაბრუნება

ოქტომბრის პირმშო – გარდაქმნით დაბრუნებული

1988 წლისათვის, უახლესი ისტორიისადმი ინტერესის ზრდასთან ერთად, მნიშვნელოვან მოვლენად იქცა ემიგრაციაში მყოფი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობისა და საქართველოს სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის არქივების მიკროფირების ჩამოტანა (ყვანია ზ. , 1988). არსებულმა ინფორმაციამ და არქივებზე წვდომის გაჩენამ მკვლევრებს 1918-1921 წლების საქართველოს ისტორიის – ამ „თეთრი ლაქის“ – შესწავლის დაწყების საშუალება მისცა. ამ ეპოქის უგულებელყოფა შეუძლებელი იმ მიზეზითაც ხდებოდა, რომ ალტერნატიულ ნარატივში, რომელიც არაფორმალურ წრეებში სულ უფრო აქტიურად გამოითქმებოდა, 26 მაისს განსაკუთრებული ადგილი ეკავა. საჭირო იყო არსებულ ოფიციალურ ნარატივში მისი ჩასმა. 1988 წლის აპრილში დაბეჭდილ სტატიაში, „ნისლი გადაიწმინდა. საქართველოს უახლესი ისტორიის პრობლემები გარდაქმნის შუქზე“, აკაკი სურგულაძე საქართველოს ისტორიის სტერეოტიპულად შესწავლილ ეპიზოდთა შორის ასახელებდა 26 მაისისა და 25 თებერვლის მოვლენებს. მისი აზრით, საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება დიდი ოქტომბრის რევოლუციის მონაპოვარს – რუსეთის იმპერიის ხალხებისთვის თვითგამორკვევის უფლების მიცემის შედეგს წარმოადგენდა¹. სტატიაში უარყოფილი იყო ამ მოვლენაში მენშევიკთა წვლილი. რაც შეეხება 25 თებერვალს, ავტორი მიიჩნევდა, რომ აქამდე საქართველოს გასაბჭოება დამახინჯებულად შუქდებოდა, მაგრამ ის მაინც კანონზომიერი მოვლენა იყო (სურგულაძე, 1988). იმავე აზრს ავითარებდა გრიგოლ ყვანია 1988 წლის მაისში გამოქვეყნებულ ინტერვიუში. იგი 26 მაისს ოქტომბრის რევოლუციის გამოძახილად მიიჩნევდა. აქვე, ქართველ ბოლშევიკთა წარუმატებლობა – იმთავითვე დაემყარებინათ საბჭოთა წყობილება საქართველოში – მათსავე პიროვნულ შეცდომებსა და ლენინის მითითებების შეუსრულებლობას ბრალდებოდა. მენშევიკების მიერ ძალაუფლების მოპოვება კი, მათთვის იმპერიალისტთა მხრიდან

¹ 1917 წელს რუსეთის ბოლშევიკურმა მთავრობამ გამოსცა „რუსეთის ხალხების უფლებათა დეკლარაცია“, რომლის თანახმადაც, იმპერიის ხალხები თვითგამორკვევის უფლებას იღებდნენ.

აღმოჩენილ დახმარებას უკავშირდებოდა. გამოკვეთილი იყო საბჭოთა რუსეთისა და ლენინის მიდგომა 26 მაისისადმი. აღნიშნული იყო, რომ ლენინი მიესალმებოდა ქართველი ერის თვითგამორკვევას, რასაც ადასტურებდა 1920 წლის 7 მაისს საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკასთან გაფორმებული ხელშეკრულება, რომლის ძალითაც საბჭოთა რუსეთი საქართველოს დამოუკიდებლობას აღიარებდა. რაც შეეხება 25 თებერვალს, საქართველოს გასაბჭოება მენშევიკთა შეცდომებთან, მათ შორის, ზემოხსენებული ხელშეკრულების დარღვევასთან იყო დაკავშირებული. მნიშვნელოვანი იყო სტატიაში ნოე ჟორდანიას, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის თავმჯდომარის, ნაწილობრივი რეაბილიტაცია – მისი წარმოჩენა ლენინის მიერ პატივცემულ პიროვნებად, რომელიც საბჭოთა რუსეთთან მშვიდობისა და ხელშეკრულების პირობების დაცვისკენ ისწრაფოდა, თუმცა შიდაპარტიულ, საბჭოთა რუსეთისადმი მტრულად განწყობილ ოპოზიციას ვერ უმკლავდებოდა (ჟვანია გ., 1988). ჟვანიას სტატიის მსგავსად, 26 მაისი და მენშევიკები გამიჯნულნი იყვნენ უმანგი სიდამონიძის სტატიაში „ოქტომბრის პირმშო – გარდაქმნით დაბადებული“:

„დროა 26 მაისის აქტში ბურჟუაზიული სახელმწიფოს შექმნის გვერდით დავინახოთ დიდი ისტორიული მოვლენა – ქართული სახელმწიფოებრიობის აღდგენა. ამისთვის იბრძოდნენ რევოლუციამდელი საქართველოს მთელი თაობები. მათ ღვაწლს ჩვენმა თაობამ თავისი უნდა მიაგოს. ჩვენი ისტორიის კიდევ ერთი თეთრი ლაქა დაგვიბრუნდა და ეს შესაძლებელი გახდა გარდაქმნის, დემოკრატიზაციისა და საჯაროობის ეპოქაში, ამ მოვლენის 70 წლისთავზე“ (სიდამონიძე, 1988).

ზემოხსენებულმა ისტორიკოსებმა საკუთარი შეხედულებები გაზეთ „კომუნისტის“ მიერ ორგანიზებულ მრგვალ მაგიდაზე შეაჯამეს. შეხვედრაზე გამოთქმული აზრები სტატიის სახით დაიბეჭდა 1989 წლის 24 თებერვალს, სათაურით „საუკუნეთა სადარი გზა“. სტატია მკითხველს ერთგვარ გადასინჯულ ნარატივს სთავაზობდა – მასში 26 მაისი აისახა, როგორც ოქტომბრის რევოლუციის მონაპოვარი, 25 თებერვალი კი კვლავ დადებითად ფასდებოდა, მიუხედავად იმისა, რომ სათუოდ იყო გამხდარი საქართველოში რევოლუციისთვის მზაობა (კომუნისტის მრგვალი მაგიდა, 1989).

1989 წლის დასაწყისისათვის 1918 წლის 26 მაისი – საქართველოს დამოუკიდებლობის დღე, მეხსიერებაში დაბრუნდა, როგორც ქართველი ხალხის მონაპოვარი, გადაჯაჭვული რუსეთის იმპერიაში მომხდარ ოქტომბრის რევოლუციასთან. თუმცა 26 მაისის შესახებ ნარატივი დაცლილი იყო პოლიტიკური თუ საზოგადო მოღვაწეებისგან, რომლებიც დამოუკიდებლობის გამოცხადებაში მონაწილეობდნენ. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლების საქმიანობა კვლავ

უარყოფითად ფასდებოდა, საქართველოს გასაბჭოება კი ისევ მოვლენათა ლოგიკურ გაგრძელებად აღიქმებოდა. ამგვარად, 26 მაისი მიჩნეულ იქნა გარდამავალ საფეხურად ოქტომბრის რევოლუციასა და საქართველოს გასაბჭოებას შორის. 1989 წლის დასაწყისში ოფიციალურ ნარატივში 26 მაისის ჩართვა რაიმე სახელმწიფო მნიშვნელობის დოკუმენტში არ ასახულა, თუმცა ამ დღის საზეიმოდ აღნიშვნის საკითხი სახელმწიფოს უმაღლეს პირთა მიერ უკვე განიხილებოდა (პატიაშვილი, 2013, გვ. 100).

სხვა მხრივ, ოფიციალური ნარატივი ურყევი იყო. 1988 წლის 30 დეკემბერს დაიბეჭდა საბჭოთა კავშირის შექმნის წლისთავისადმი მიძღვნილი მილოცვა, რომლის მიხედვითაც, 1922 წლის 30 დეკემბერს შეიქმნა პირველი მრავალეროვანი სახელმწიფო, რომელიც დაეფუძნა არა ძალმომრეობას, არამედ ხალხთა ნებაყოფლობით გაერთიანებას (კომუნისტი, 1988). „კომუნისტში“ დაბეჭდილ 1989 წლის 25 თებერვლის მისალოც განცხადებაში კი, ამ დღის, როგორც პროგრესის სათავეს მნიშვნელობას კვლავ გაესვა ხაზი:

„68 წლის წინათ დიდი ოქტომბერი მოვიდა საქართველოს მიწა-წყალზე. იმ დღის შემდეგ განუზომლად გაიზარდა მისი ეკონომიკური და ინტელექტუალური პოტენციალი“ (საქინფორმი, 1989a).

26 მაისის გადაფასება

1989 წლის 25 თებერვალი საბჭოთა საქართველოს ხელისუფლებამ საზეიმოდ აღნიშნა. იმავდროულად კი გაიმართა მიტინგი, რომელზეც დაიგმო საქართველოს ოკუპაცია. ალტერნატიული ნარატივის გამოხატვა გაგრძელდა აპრილში დაწყებულ მიტინგებზეც. ხელისუფლება ცდილობდა მოსახლეობის დარწმუნებას ოფიციალური ნარატივის სისწორეში და აღნიშნავდა, რომ საქართველო დარჩებოდა ერთიან სოციალისტურ სუვერენულ რესპუბლიკად საბჭოთა კავშირის მოძმე ხალხთა საერთო ოჯახში (საქართველოს კპ-ის ცკ; საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმი; საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭო, 1989). 9 აპრილის ტრაგედიის შემდგომ, საკავშირო ხელისუფლება შეეცადა, მომხდარზე პასუხისმგებლობა თავად მომიტინგეთათვის დაეკისრებინა. გორბაჩოვის განცხადებით, მომიტინგეთა მიზანი იყო, სოციალისტური საქართველო საბჭოთა ხალხების ძმური ოჯახისგან მოეწყვიტათ

და ამით ჩამოეცილებინათ იმ სივრცისგან, რომელიც ბუნებრივი იყო ქართველი ერისათვის (გორბაჩოვი, 1989).

9 აპრილის ტრაგედიამ და მასზე საბჭოთა ხელისუფლების რეაქციამ მნიშვნელოვნად განაპირობა დამოუკიდებლობის საკითხისადმი ქართული საზოგადოების მიდგომის შეცვლა. დადასტურდა, რომ კონსტიტუციურად მინიჭებული უფლების – საბჭოთა კავშირიდან გასვლის მოთხოვნას ცენტრი აგრესიით პასუხობდა, საჯაროობის პირობებშიც კი არსებობდა ტაბუდადებული თემები. 9 აპრილის მოვლენები ამყარებდა აზრს იმის შესახებ, რომ კონსტიტუციით განსაზღვრული სუვერენულობა მხოლოდ ფიქციას წარმოადგენდა. საჭირო იყო ისტორიის გადააზრება, რომელიც ქვეყნის დამოუკიდებლობის სურათს ასახავდა.

დაიწყო ოფიციალური ნარატივის რღვევა. 1989 წლის 24 მაისის სტატიაში, „როგორ იწერებოდა ისტორია“, ლეილა ჩიქოვანმა დაგმო საბჭოთა ისტორიოგრაფიისთვის დამახასიათებელი მიდგომა, რომლის მიხედვითაც, ისტორიული პროცესების მთავარ მახასიათებელს კლასობრივი ბრძოლა წარმოადგენდა. სანაცვლოდ, წამოაყენა მოსაზრება, ისტორიული პროცესები ეროვნულ ჭრილში განხილულიყო. ამგვარად, მისი აზრით, საქართველოს რუსეთის იმპერიაში შესვლის შემდეგ მომხდარი აჯანყებები, პირველ რიგში, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ხასიათისა იყო და არა კლასობრივი (ჩიქოვანი, 1989). „კომუნისტის“ 25 მაისის ნომერში გამოქვეყნდა დერმიშა გოგოლაძის სტატია „საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ადგილის შეფასებისათვის“, რომელშიც მოხდა პირველი რესპუბლიკის მთავრობის სრული რეაბილიტაცია და, ამგვარად, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლების შესახებ არსებული ოფიციალური ნარატივის გადაფასება. 1918-21 წლებში შექმნილი პოლიტიკური სისტემა და გატარებული რეფორმები დადებითად შეფასდა; გერმანულ, შემდეგ კი ინგლისურ ჯართა ყოფნა საქართველოს ტერიტორიაზე, რაც, საბჭოთა ნარატივით, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის იმპერიალისტური ძალებისადმი დაქვემდებარებაზე მიუთითებდა, შეფასდა, როგორც დამოუკიდებელი სახელმწიფოს მთავრობის მიერ ქვეყნის უსაფრთხოების დაცვის მიზნით მიღებული გადაწყვეტილება. რაც მთავარია, ისტორიკოსი ამტკიცებდა, რომ საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას არსებობისთვის ყოველგვარი ლეგიტიმაცია გააჩნდა – კანონიერ ხელისუფლებას მხარს უჭერდა მოსახლეობის უმრავლესობა, საერთაშორისო ასპარეზზე კი საქართველოს დამოუკიდებლობას დე იურე აღიარებდნენ როგორც საბჭოთა რუსეთი, ისე სხვა, მათ შორის, ერთა ლიგის წევრი, სახელმწიფოები. ამგვარად, ავტორი გამოთქვამდა ვარაუდს, რომლის თანახმადაც, რომ არა გასაბჭოება, საქართველოს

დემოკრატიული რესპუბლიკა ყველა არსებული დაბრკოლების გადალახვას შეძლებდა და დემოკრატიული და სოციალისტური გარდაქმნების გზით წავიდოდა (გოგოლაძე, 1989). სტატიას ერთვოდა საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტის ფოტო.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დადებითად წარმოჩენა გაგრძელდა 26 მაისის „კომუნისტში“. დაიბეჭდა სტატიები, რომლებიც დეტალურად, დადებითი კუთხით აღწერდნენ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პოლიტიკურ თუ კულტურულ ცხოვრებას. მათში განხილული იყო პირველი რესპუბლიკის პოლიტიკური წყობა, დადებითად ფასდებოდა ხელისუფლების საქმიანობა. ქვეყნის მთავრობის ამოცანად ქართული სახელმწიფოებრიობის ზრდა-განვითარებისკენ სწრაფვა სახელდებოდა. დიდი მნიშვნელობის მოვლენებად მიიჩნეოდა მრავალპარტიული არჩევნების გამართვა, კოალიციური მთავრობის არსებობა და პროგრესული კონსტიტუციის მიღება (მუჯირი, 1989). დადებითად ფასდებოდა საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში მიმდინარე საზოგადოებრივი ცხოვრებაც:

„ამგვარად, 1918 წლის 26 მაისი მარტოდენ სუვერენული რესპუბლიკის აღდგენის პოლიტიკურ-ისტორიული აქტი კი არ გახლავთ, არამედ აგრეთვე ერთგვარი სათავეც არის თანამედროვე ქართული მეცნიერების, კულტურის, ლიტერატურისა და ხელოვნებისა“ (თევზაძე, 1989).

აქვე, დაგმობილი იყო საბჭოთა ხელისუფლების მცდელობები, საქართველოს დამოუკიდებლობის მოპოვებისადმი იმჟამინდელი საზოგადოების კეთილგანწყობა დაეფარათ ან 1921 წელს საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებისათვის მიეწერათ. დავით თევზაძე თავის სტატიაში აღწერდა გიორგი ქუჩიშვილის პატრიოტული ლექსის გამოცემის ამბავს. 1917 წელს დაწერილ ლექსს, რომელშიც არის ფრაზა „გაუმარჯოს ბორკილყრილ თავისუფალ საქართველოს!“, საბჭოთა საქართველოში გამოცემულ წიგნში თარიღად მითითებული ჰქონდა 1921 წელი, ნაცვლად 1917-ისა, რაც წარმოადგენდა მცდელობას, 1917 წლის თებერვლის რევოლუციის შემდეგ ამიერკავკასიის რუსეთისგან ჩამოცილებისადმი პოეტის დადებითი განწყობა ხელოვნურად მიეწერათ 1921 წლის 25 თებერვალს საქართველოს გასაბჭოებისათვის (თევზაძე, 1989).

26 მაისის „კომუნისტში“ დაიბეჭდა ამ დღის მისალოცი ბარათი. სახელმწიფომ აღნიშნა საქართველოს დამოუკიდებლობისა და სახელმწიფოებრიობის აღდგენის დღე. 27 მაისის ნომერში კი გაშუქდა სხვადასხვა ქალაქში დამოუკიდებლობის დღის

აღსანიშნავად გამართული მსვლელობები. მაისში გამოქვეყნებული სტატიები მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდა 9 აპრილამდელი სტატიებისგან. ისინი აღარ შემოიფარგლებოდნენ საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების ეპიზოდით, არამედ განიხილავდნენ საქართველოს დამოუკიდებლობას – ამგვარად, მეხსიერებაში ბრუნდებოდა ცოდნა საქართველოს დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ არსებობის შესახებ.

25 თებერვლის გადაფასება

„არც სიცოცხლის, არც სიკვდილის აღარა მექვს ხალისი,

თებერვალმა სამუდამოდ დამიზამთრა მაისი“

- კოტე მაცაშვილი, 1921 წ.

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დადებითად წარმოჩენა აღძრავდა ლოგიკურ ეჭვს იმის თაობაზე, თუ რამდენად საჭირო იყო 1921 წელს საქართველოში ხელისუფლების შეცვლა და მისი გასაბჭოება. 1989 წლის 25 მაისს გამოქვეყნებულ სტატიაში დერმიშა გოგოლაძემ ოფიციალური ნარატივის საწინააღმდეგო აზრი გამოთქვა 25 თებერვლის მოვლენებთან დაკავშირებით:

„[საბჭოთა ისტორიოგრაფია საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის შესახებ ამბობდა,] რომ იგი იყო ანტიხალხური, ანტისოციალისტური და მისი დამარცხება, ისტორიის ასპარეზიდან წასვლა, რუსეთის მიერ საქართველოში თავისი არმიის შემოყვანით საბჭოთა ხელისუფლების დამყარება კანონზომიერი იყო. სინამდვილეში კი 1921 წლის 25 თებერვალს დამოუკიდებელი საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის გაუქმება საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების, 1920 წ. 7 მაისის ხელშეკრულების დარღვევა იყო“ (გოგოლაძე, 1989).

ის, რომ ოფიციალური ნარატივი საზოგადოების ყველა ჯგუფისათვის მიუღებელი იყო, მალევე გამოჩნდა. 1989 წლის 25 მაისს მოსკოვში მუშაობა დაიწყო სახალხო დეპუტატთა პირველმა ყრილობამ – საბჭოთა კავშირში ხელისუფლების უმადლესმა ორგანომ. 26 მაისს საქართველოს სსრ-დან წარგზავნილი სახალხო დეპუტატების ჯგუფმა გამოაქვეყნა საკუთარი პოზიცია ყრილობისადმი, რომელშიც დასმული იყო 1921 წლის თებერვალში საქართველოს ანექსიის დაგმობის საკითხი. დეპუტატთა განცხადებით, 1921 წლის მოვლენები წარმოადგენდა თანასწორუფლებიან

სუვერენულ სახელმწიფოებს – დემოკრატიულ საქართველოსა და საბჭოთა რუსეთს – შორის ლენინის მიერ მოწონებული 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების უხემ დარღვევას. დეპუტატები მოითხოვდნენ ამ ხელშეკრულების თანამედროვე პირობებშიც იურიდიულად ცნობას, რაც, შესაბამისად, საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკის რეალური და სრული სუვერენიტეტის უზრუნველყოფის გარანტია იქნებოდა (საქინფორმი, 1989b). აღნიშნული პოზიცია სახალხო დეპუტატთა ყრილობაზე 29 მაისს დეპუტატმა თამაზ გამყრელიძემ გააჟღერა (გამყრელიძე, 1989). სახალხო დეპუტატები აღიარებდნენ, რომ ქართველ ერს უნდა სცოდნოდა სიმართლე, რომლის თანახმადაც, 1918 წელს საქართველომ თავისი დაკარგული თავისუფლება აღიდგინა, ხოლო 1921 წლის 25 თებერვალს კვლავ დაკარგა იგი. ამგვარი ისტორიული სამართლიანობის აღდგენის სურვილი მჭიდროდ იყო დაკავშირებული საქართველოს მიერ პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული დამოუკიდებლობის მოპოვებასთან. დამოუკიდებლობის მოპოვების საჭიროება კი განაპირობა 9 აპრილის მოვლენებმა, რომლებმაც ცხადყვეს, რომ საქართველოს სსრ-ის კონსტიტუციურად განსაზღვრული დამოუკიდებლობა რეალობას არ შეესაბამებოდა:

„აპრილი შეიძლება განმეორდეს არა მარტო კალენდარზე, არამედ რეალურ ცხოვრებაშიც. ეს კი იმიტომ მოხდება, რომ ჩვენ დღემდე არა გვაქვს ის, რაც უნდა ჰქონდეს ერს“ (მაჭავარიანი, 1989).

სახალხო დეპუტატების პოზიცია ნიშნავდა იმას, რომ 25 თებერვლის მოვლენების უარყოფითად შეფასება მხოლოდ არაფორმალური წრეების მიდგომა აღარ იყო. ქართული საზოგადოება ერთობლივად მოითხოვდა 25 თებერვლის შეფასებას, ანექსიის აღიარებასა და დაგმობას (ფუტკარაძე, 1989b). ამასთან, საჭირო იყო საქართველოს გასაბჭოების შესახებ სიღმისეული კვლევის წარმართვა. რადგან 25 თებერვლის მოვლენა ორი სახელმწიფოს ურთიერთობას ანუ საერთაშორისო სამართალს უკავშირდებოდა, მის განხილვაში ისტორიკოსებთან ერთად იურისტებიც ჩაერთვნენ. მათთვის 26 მაისის სამართლიანობა იურიდიულად უკვე დასაბუთებული ჩანდა, ჯერი 25 თებერვალზე იყო (ფუტკარაძე, 1989a).

სამართალმცოდნეთა და ისტორიკოსთა ინტერესის ძირითად საგნად იქცა საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკასა და საბჭოთა რუსეთს შორის 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულება, რომლითაც საბჭოთა რუსეთის ხელისუფლება აღიარებდა საქართველოს დამოუკიდებლობას და უარს ამბობდა მის შიდა საქმეებში ჩარევაზე. შესაბამისად, 1921 წელს საბჭოთა წითელი არმიის მოქმედება საქართველოსთან მიმართებით სწორედ ამ ხელშეკრულების საფუძველზე უნდა განხილულიყო. მკვლევართა შორის უკვე უარყოფილი იყო საბჭოთა ნარატივში არსებული ვერსია,

რომლის მიხედვითაც, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა გამუდმებით არღვევდა 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულებას. საჭირო იყო მოვლენათა დასაბუთებული ანალიზი, თუმცა საამისოდ აუცილებელი იყო ისტორიული პირველწყაროების და დოკუმენტების გამოვლენა (შარაძე, 1989).

„კომუნისტის“ 8 ივნისის ნომერში ისტორიკოსებმა გამოაქვეყნეს 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების სრული ტექსტი. 9 ივნისის კი დაიბეჭდა ხელშეკრულებისთვის 1920 წლის 12 მაისს დართული საიდუმლო პუნქტები. ისტორიკოსთა მტკიცებით, ხელშეკრულებით, საბჭოთა რუსეთი აღიარებდა საქართველოს დამოუკიდებლობასა და ტერიტორიულ მთლიანობას (მენტეშაშვილი & სურგულაძე, 1989), თუმცა, უკვე საიდუმლო პუნქტების დამატება წარმოადგენდა საბჭოთა რუსეთის მხრიდან ხელშეკრულების დარღვევას, რადგან ეჭვქვეშ აყენებდა საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას (საითიძე, 1989a).

ივნისშივე „კომუნისტმა“ დაიწყო გურამ შარაძის სტატიების სერიის გამოქვეყნება, სათაურით „მასალები საქართველო-რუსეთის 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების ისტორიისათვის“. სტატიები მოიცავდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მხრიდან 7 მაისის ხელშეკრულების დადებაში უშუალოდ ჩართული, მმართველი სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წარმომადგენელთა მოგონებებს ხელშეკრულების დადებასთან დაკავშირებით, ასევე, ხელშეკრულების თაობაზე უცხოელ ავტორთა შეფასებებს. გარდა კვლევითი მნიშვნელობისა, სტატიებს სხვა დატვირთვაც ჰქონდა – ისინი მეხსიერებაში აბრუნებდნენ საქართველოს პოლიტიკური ელიტის წარმომადგენლებს: მათ სახეებსა და ღვაწლს, პიროვნულ დამოკიდებულებას 7 მაისისა და 25 თებერვლის მოვლენების მიმართ. 7 მაისის ხელშეკრულებასა და საქართველოს გასაბჭოებას მიუძღვნა სტატიების სერია ისტორიკოსმა ლევან თოიძემ. მათში ციტირებული იყო მანამდე უცნობი პირველწყაროები, რომლებიც ეხებოდა როგორც 7 მაისის ხელშეკრულების დადებას, ისე 25 თებერვალს საქართველოში წითელი არმიის შემოსვლას. მასალები წარმოაჩენდა, რომ თავად წითელი არმიისა და ქართველი ბოლშევიკებისათვის ცნობილი იყო, რომ არავითარი სახალხო აჯანყება საქართველოში არ მომხდარა, და რომ ისინი 1921 წლის 25 თებერვლის მოვლენებს თავად აფასებდნენ ინტერვენციად, ოკუპაციად თუ ანექსიად (თოიძე, 1989).

25 თებერვლის გადაფასების ასახვა

გამოქვეყნებული სტატიები ამყარებდა უკვე ფართოდ გავრცელებულ უარყოფით აზრს 25 თებერვლის შესახებ. 25 თებერვლის მოვლენების გაუფასურებასთან ერთად,

დაიწყო საქართველოს გასაბჭოებასთან დაკავშირებული პროცნებების სახელების წაშლა. უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმთან არსებული ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულებისა და დასახლებული პუნქტების სახელწოდებათა საკითხების კომისიის 1989 წლის 10 მაისის სხდომაზე წამოაყენეს ინიციატივა საქართველოს დასახლებული პუნქტებისათვის ისტორიული სახელწოდებების დაბრუნების თაობაზე. ამასთან დაკავშირებით, კომისიამ შესაბამის სახალხო დეპუტატთა რაიონული საბჭოების აღმასკომებს რაიონებისა და ქალაქებისათვის ისტორიულ სახელთა დაბრუნების საკითხის განხილვისაკენ მოუწოდა. საკითხი მალევე გადაწყდა – საზოგადოებრივი აზრის გათვალისწინებით, გეგეჭკორის, მახარამის, ორჯონიკიძის, ცხაკაიასა და წულუკიძის რაიონულმა სესიებმა ინიციატივა მოიწონეს და თავიანთი ისტორიული სახელწოდებები აღიდგინეს.

კერძო პროცნებათა უარყოფითად შეფასებასა და მათი დავიწყების აქტიურ მცდელობას მეხსიერების ადგილების განადგურების გზით, რომელსაც საბჭოთა საქართველოს ხელმძღვანელობა საზოგადოების ძლიერი ზეწოლით აწარმოებდა, უფრო მნიშვნელოვანი ცვლილებები – საქართველოს გასაბჭოების ოფიციალური გადააზრება უნდა მოჰყოლოდა. ამ მიზნით, 1989 წლის 20 ივნისს, საქართველოს უმაღლეს საბჭოში² შეიქმნა „საქართველოსა და საბჭოთა რუსეთს შორის 1920 წლის 7 მაისს დადებული ხელშეკრულების დარღვევის პოლიტიკური და სამართლებრივი შეფასების საკითხთა კომისია“, რომელიც ძირითადად იურისტებითა და ისტორიკოსებით დაკომპლექტდა. ხელშეკრულების დარღვევის სამართლებრივ შეფასებას, შემეცნებით მნიშვნელობასთან ერთად, ქმედითი ისტორიული იურიდიული არგუმენტის როლიც ენიჭებოდა რესპუბლიკის ნამდვილი სუვერენულობისა და დამოუკიდებლობის მოპოვებისათვის გაშლილ სახალხო მოძრაობაში (ფუტკარამე, 1989b).

კომისიის დასკვნა საქართველოს სსრ უზენაესი საბჭოს 1989 წლის 18 ნოემბერს გამართულ სესიაზე მოიწონეს. დასკვნის თანახმად, 1921 წლის თებერვალში საქართველოში საბჭოთა რუსეთის ჯარის შემოყვანა და მთელი ტერიტორიის დაკავება სამართლებრივი თვალსაზრისით წარმოადგენდა სამხედრო ჩარევას (ინტერვენციას) და ოკუპაციას არსებული პოლიტიკური წყობის დამხობის მიზნით, ხოლო პოლიტიკური თვალსაზრისით – ფაქტობრივ ანექსიას. კომისიის დასკვნა აისახა 1990 წლის 9 მარტს უზენაესი საბჭოს რიგგარეშე სესიაზე მიღებულ დადგენილებაში „საქართველოს სახელმწიფო სუვერენიტეტის დაცვის გარანტიების შესახებ“.

² საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭო წარმოადგენდა საქართველოს სსრ ხელისუფლების უმაღლეს ორგანოს. 1989 წლის ნოემბრიდან ეწოდა საქართველოს სსრ უზენაესი საბჭო.

დადგენილების თანახმად, უზენაესი საბჭო ბათილად ცნობდა 1921 წლის 25 თებერვლის შემდეგ გაფორმებულ სამოკავშირეო ხელშეკრულებებს და ითხოვდა მოლაპარაკების დაწყებას საქართველოს დამოუკიდებელი სახელმწიფოს აღდგენის თაობაზე, ვინაიდან 1922 წლის 30 დეკემბრის ხელშეკრულებას საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირის შექმნის შესახებ, საქართველოს მიმართ არაკანონიერად მიიჩნევდა. 9 მარტის დადგენილებაში 1990 წლის 20 ივნისს შეტანილი დამატებებით უზენაესი საბჭო აღიარებდა, რომ ინტერვენციისა და ოკუპაციის შედეგად დამყარებული ხელისუფლება – ჯერ არაარჩევითი ხელისუფლება (რევოლუციური კომიტეტები), ხოლო შემდგომ შეზღუდული, ვიწრო კლასობრივ საწყისებზე აგებული საბჭოები – არ გამოხატავდა ქართველი ხალხის თავისუფალ ნება-სურვილს. შესაბამისად, უზენაესი საბჭო აბათილებდა ყველა იმ აქტს, რომლებიც აუქმებდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის პოლიტიკურ და სხვა ინსტიტუტებს, და, რომლებიც ცვლიდა მათ გარეშე ძალაზე დამყარებული პოლიტიკური და სამართლებრივი დაწესებულებებით.

1990 წლის 20 ივნისს მიღებული დადგენილებით „საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის სამართლებრივი მექანიზმის შექმნის შესახებ“, უზენაესი საბჭო აღიარებდა საქართველოს უფლებას აღედგინა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა, „რომელიც დაკარგა 1921 წელს რსფსრ³ მთავრობის მიერ 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების დარღვევის შედეგად“ და ადგენდა, რომ უნდა შემუშავებულიყო საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის სამართლებრივი მექანიზმი საერთაშორისო სამართლის ნორმათა საფუძველზე. ამგვარად, 1989-1990 წლებში საბჭოთა საქართველოს ხელისუფლებამ უკანონოდ ცნო როგორც საქართველოს გასაბჭოება, ისე მისი საბჭოთა კავშირში გაწევრიანება.

საქართველოს გასაბჭოების ეპიზოდის გადაფასებაში ბოლო აქტად იქცა ლენინის როლის გააზრება. 1990 წლის აგვისტოსა და სექტემბერში მოხდა ლენინის ქანდაკებების დემონტაჟი თბილისის ცენტრიდან, სახელი შეეცვალა ქალაქის ცენტრალურ მოედანს. ლენინის შესახებ მეხსიერების შეცვლა, მისი აქტიური დავიწყება, მეტყველებდა არა მხოლოდ საქართველოს გასაბჭოებისადმი, არამედ ოქტომბრის რევოლუციისა და მისი მონაპოვრებისადმი დამოკიდებულების შეცვლაზე.

³ რუსეთის საბჭოთა ფედერაციული სოციალისტური რესპუბლიკა

1990 წლის 25 თებერვალს „კომუნისტში“ გასაბჭოების დღის ტრადიციული მილოცვა აღარ დაბეჭდილა. საქართველოს გასაბჭოების დაგმობა მთელი იმ ნარატივის უარყოფასაც ნიშნავდა, რომელიც ამ დღის პროგრესულ ხასიათს ეფუძნებოდა. 1989 წლიდან დაიწყო საბჭოთა საქართველოს ისტორიის (1921-89 წწ.) გადაფასება. 25 თებერვალი, პროგრესის საწყისის ნაცვლად, იქცა თავისუფლების დასასრულად, შესაბამისად, კოლექტიურ მეხსიერებას დაუბრუნდნენ მოვლენები და პიროვნებები, რომლებიც თავისუფლების დაკარგვას არ შეეგუვნენ და ეროვნულ-განმათავისუფლებელ ბრძოლაში იყვნენ ჩართულნი.

ისტორიკოსი გელა საითიძე წერდა, რომ საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში დამკვიდრებული აზრის საწინააღმდეგოდ, რომლის მიხედვითაც, 1921 წლის 25 თებერვალს, განმათავისუფლებელ წითელ არმიას თბილისი სიხარულით შეხვდა, სინამდვილეში, ქალაქი მათ წინააღმდეგობას უწევდა. საითიძე აუცილებლად მიიჩნევდა დაუმსახურებლად მივიწყებულ იმ მამულიშვილთა ხსოვნის აღდგენას, „რომლებმაც მტერთან სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლაში უკანასკნელად შეხედეს სანუკვარი სამშობლოს ლაჟვარდოვან ზეცას“ (საითიძე, 1989b). 1990 წლის 26 მაისის „კომუნისტში“ გამოქვეყნდა 1921 წელს წითელი არმიისგან თბილისის დაცვას შეწირული მოწყალეების დის – მარო მაყაშვილის ჩანაწერები.

პატივი მიეგოთ საქართველოში გასაბჭოების შემდეგ დარჩენილ ინტელექტუალებსაც, რომლებიც არ შეეგუვნენ ახალი რეჟიმის დამპყრობლურ ხასიათს და ხმამაღლა ილაშქრებდნენ ძალადობრივი აქტის წინააღმდეგ (ჭილაია, 1990). იბეჭდებოდა მასალები, რომლებშიც ჩანდა, რომ მათ 25 თებერვალი ეროვნულ და პირად ტრაგედიადა აღიქვეს. მაგალითად, 1990 წლის 11 აპრილს „კომუნისტში“ დაიბეჭდა კოტე მაყაშვილის 1921 წლის ლექსი „ჩემ მაროს“, რომელშიც პოეტი ქალიშვილსა და სამშობლოს გლოვობდა: „სამშობლო თუ შენ რომელი, ახ, ვიტურო რომელი?... დავდნი ცრემლად ორივესთვის, სხვათა ცრემლის მშრობელი!“

ევროპაში გახიზნულ მთავრობასა და საზოგადო მოღვაწეებს საბჭოთა რეჟიმისგან მიკერებული „კონტრრევოლუციური ბანდის“ იარლიყი ჩამოშორდათ (სურგულაძე, 1989b). მათ დამსახურებად ჩაითვალა, რომ არასდროს უღიარებიათ კაპიტულაცია და, ამგვარად, საქართველო იურიდიულად კვლავ დამოუკიდებელი სახელმწიფო იყო. გურამ შარაძის სტატიების სერია სათაურით „ფრანგული დღიური“ „კომუნისტის“

მკითხველს 1921 წელს ემიგრაციაში წასული პოლიტიკური მოღვაწეების შესახებ მოუთხოვრებდა.

გაზეთის ფურცლებზე გამოჩნდა პატრიარქი ამბროსი ხელაია, რომელმაც 1922 წელს ხმა აღიმადლა რუსეთისა და თვითმპყრობელური რეჟიმის წინააღმდეგ საქართველოში (დავიდოვი, 1990). 1990 წლის აგვისტოში გამოქვეყნდა სტატია 1924 წლის აჯანყების შესახებ. მასში დაიგმო არა მხოლოდ აჯანყების ჩახშობისას გამოყენებული სისასტიკე, არამედ აჯანყების მომზადებაში მონაწილე პირთა მიმართ იმდროინდელ პრესაში გამოთქმული უარყოფითი აზრები. სექტემბერში სტატია მიეძღვნა მეორე მსოფლიო ომის დროს გერმანული ჯარის რიგებში მებრძოლ ქართველ ჯარისკაცს, რომლის სურვილიც საქართველოს გათავისუფლება იყო (სურგულაძე, 1990).

ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის ნარატივში დაიკავა ადგილი 1956 წლის 9 მარტის მოვლენებმა და 1978 წლის დემონსტრაციებმა ქართული ენისათვის სახელმწიფო ენის სტატუსის შენარჩუნებასთან დაკავშირებით – 1990 წლის 14 აპრილს დედაენის დღე ოფიციალურად აღინიშნა. თუმცა ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის მთავარ სიმბოლოდ იმთავითვე იქცა თავად 1989 წლის 9 აპრილის მოვლენები. საზოგადოების მეხსიერებაში 9 აპრილი და საქართველოს დამოუკიდებლობის იდეა, ამ იდეისთვის ბრძოლა, ერთი განზომილების შემადგენელი ნაწილი გახდა. ისტორიკოსებმა გაიხსენეს, რომ იმავე ადგილას, სადაც 9 აპრილის ტრაგედია დატრიალდა, 1921 წელს თბილისის დამცველთა მივიწყებული სამშო სასაფლაო მდებარეობდა (საითიძე, 1989b). ასე გადაეჯაჭვა ერთმანეთს 1921 წლის თებერვლისა და 1989 წლის გაზაფხულის ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა (ღვინევაძე, 1990).

ახალი საქართველო

„მოვიკლათ წარსულ დროებზედ დარდი...“

ჩვენ უნდა ვსდიოთ ეხლას სხვა ვარსკვლავს“

- ილია ჭავჭავაძე

ისტორიის გადაფასების პროცესი მყისიერად აისახა ოფიციალურ ისტორიულ ნარატივში – 1990 წელს, ისტორიის სასწავლო პროგრამის მიხედვით, გაკვეთილები

უახლესი ისტორიის შესახებ მეტწილად ეროვნულ-განმათავისუფლებელი ბრძოლის აღწერას ეძღვნებოდა (საქართველოს სახალხო განათლების სამინისტრო, 1990). შეცვლილი მეხსიერების საფუძველზე, საქართველო აღარ წარმოადგენდა საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკას, რომელიც ნებაყოფლობით შედიოდა სსრკ-ის შემადგენლობაში, ის უკვე საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მემკვიდრე სახელმწიფო იყო, რომელიც 70 წლის განმავლობაში ანექსიის პირობებში არსებობდა, თუმცა ამგვარ მდგომარეობას არ ურიგდებოდა.

1990 წლის 28 ოქტომბრის მრავალპარტიულ არჩევნებში გაიმარჯვა ბლოკმა „მრგვალი მაგიდა – თავისუფალი საქართველო“. ახალი მოწვევის უზენაესი საბჭო 14 ნოემბერს შეუდგა მეხსიერების ცვლილების ასახვას – საქართველოს საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკას ეწოდა „საქართველოს რესპუბლიკა“, აღდგა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სიმბოლიკა – დროშა, გერბი და ჰიმნი. შემდგომ დღეებში უზენაეს საბჭოს სიტყვით მიმართა ნოე ჟორდანიას შვილმა – რეჯებ ჟორდანიამ – ყოველივე ამით, ხაზი გაესვა იმას, რომ საქართველოს რესპუბლიკა 1918-21 წლების სახელმწიფოს სამართალმემკვიდრეს წარმოადგენდა და დამოუკიდებლობის გამოცხადებისთვის იურიდიული საფუძველი გააჩნდა. სრულად შეიცვალა საქართველოს კონსტიტუციის პრეამბულა და მასში აისახა განახლებული ისტორიული ნარატივი, რომლის თანახმადაც, 1917 წელს რუსეთის იმპერიის დამხობის შემდეგ, ქართველმა ხალხმა 1918 წლის 26 მაისს დამოუკიდებლობა აღიდგინა. 1921 წლის თებერვალ-მარტში, საბჭოთა რუსეთმა უხეშად დაარღვია სამშვიდობო ხელშეკრულება და შეიარაღებული აგრესიის გზით მოახდინა საქართველოს ოკუპაცია, რასაც ფაქტობრივი ანექსია მოჰყვა. სსრკ-ში იძულებით ყოფნას ახლდა მუდმივი რეპრესიები – რისი უკანასკნელი გამოვლენაც 1989 წლის 9 აპრილი იყო. უზენაესმა საბჭომ გამოაცხადა გარდამავალი პერიოდი, რომლის განმავლობაშიც უნდა მომზადებულიყო საქართველოს სრული დამოუკიდებლობის აღდგენის რეალური საფუძველები. საბჭოთა წარსულისგან გამიჯვნის აქტად იქცა საბჭოთა საქართველოში მოქმედი უქმე/სადღესასწაულო დღეების გაუქმება და მათ ნაცვლად ახლების შემოღება.

1991 წლის 31 მარტს საქართველოს რესპუბლიკაში ჩატარდა რეფერენდუმი შემდეგი კითხვით: „თანახმა ხართ თუ არა აღსდგეს საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა 1918 წლის 26 მაისის დამოუკიდებლობის აქტის საფუძველზე?“ რეფერენდუმის მონაწილეთა ურავლესობამ კითხვას დადებითად უპასუხა, რის შემდეგაც, 1991 წლის 9 აპრილს, საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესმა საბჭომ მიიღო საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტი.

საქართველოს ისტორიის ოფიციალური ნარატივი ხანგრძლივად წარმოადგენდა საქართველოს საბჭოთა კავშირში ყოფნის საფუძველს. სახელმწიფოს მიერ მონოპოლიზებული ისტორიის ნარატივი დიდი ოქტომბრის რევოლუციასა და 25 თებერვალს საქართველოს გასაბჭოებას პროგრესულ, ლოგიკურ და თანმიმდევრულ მოვლენებად წარმოაჩენდა. ამგვარად, ოფიციალური ნარატივი საზოგადოების მეხსიერებაში ამკვიდრებდა დადებით შეხედულებას საბჭოთა კავშირის წევრობის თაობაზე. კონსტიტუციით გარანტირებული უფლება კავშირის დატოვების შესახებ, გასაბჭოების შემდეგ სახელმწიფოებრიობის შენარჩუნებული ნიშნები ქმნიდა სუვერენულობის განცდას. ოფიციალური ნარატივის მნიშვნელობა არც გარდაქმნის ეპოქის დასაწყისში შეცვლილა, რადგან საჯაროობის პოლიტიკის ფარგლებში დაწყებული ისტორიის აქტიური გადაფასება საბჭოთა კავშირის გარდაქმნასა და განახლებას ემსახურებოდა და მხოლოდ არსებული ისტორიული ნარატივის კორექტირებას წარმოადგენდა. ამგვარი პროცესის ნაწილი იყო 1988 წელს საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების აქტის გახსენება – ის შეფასდა, როგორც გარდამავალი ეპიზოდი ოქტომბრის რევოლუციასა და საქართველოს გასაბჭოებას შორის. მიუხედავად ზემოთქმულისა, საჯაროობამ დიდი გავლენა იქონია შემდგომ განვითარებულ მოვლენებზე, რადგან სწორედ ამ პოლიტიკის შედეგად გაეზარდა ისტორიკოსებსა და სხვა მკვლევრებს შესაძლებლობა, იქამდე ხელმიუწვდომელ მასალებთან ემუშავათ, უფრო აქტიურად გამოეთქვათ აზრი ღიად.

გარდამტეხ მომენტად იქცა 1989 წლის 9 აპრილის ტრაგედია, რომლის შემდეგაც საზოგადოების დიდმა ნაწილმა გაიაზრა საქართველოს დაქვემდებარებული მდგომარეობა და დამოუკიდებლობის მოთხოვნის იდეამ ოფიციალურ სივრცეში გადაინაცვლა. ისტორიკოსთა მიერ წარმოებული კვლევები ახლა უკვე დამოუკიდებლობის ეპოქის გახსენებას მიეძღვნა. დამოუკიდებლობის გახსენებას თან ახლდა გასაბჭოების გაუფასურება. მეხსიერების ცვლილებისთვის მნიშვნელოვან ეპიზოდად იქცა წარსულის გადაფასებისთვის ოფიციალური სახის მიცემა – დაგროვებულმა მასალებმა სამართლებრივი საფუძველი შეუქმნა დამოუკიდებლობის აღდგენის მოთხოვნას, რასაც 1989 წლის ბოლოს საბჭოთა საქართველოს მიერ საკუთარი ანექსიის აღიარება მოჰყვა. საქართველოს გასაბჭოების უარყოფითად შეფასებით „ჩაინგრა ხიდი“ ოფიციალურ ნარატივში ასახულ წარსულსა და აწმყოს შორის, სამაგიეროდ, მეხსიერებაში დაბრუნებულმა მოვლენებმა და პიროვნებებმა შექმნეს საფუძველი ახალი ნარატივის შესაქმნელად. ამ მიზნით „გაიდო ხიდი“ აწმყოსა

და საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკას შორის. 1990 წლის ნოემბრის სიმბოლური აქტით საბჭოთა საქართველო გარდაიქმნა 1918-21 წლებში არსებული დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართალმემკვიდრედ – საქართველოს რესპუბლიკად. ამგვარად, დამოუკიდებლობისკენ სწრაფვამ შეუქცევადი ხასიათი შეიძინა და 1991 წლის 9 აპრილს საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენით დასრულდა.

- საქართველოს სახალხო განათლების სამინისტრო. (1990). *საქართველოს ისტორიის პროგრამა თერთმეტწლიანი სკოლისთვის*. (ი. მახარაძე, რედ.) თბილისი.
- ბრეგაძე, ლ. (2008). *ერთი ლექსის ისტორია*. ნანახია: 02 26, 2019, ხელმისაწვდომია საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის საიტზე: <https://bit.ly/2Uoids7>
- გამსახურდია, ზ. (1991a, აპრილი 10). საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს თავმჯდომარის ბატონ ზვიად გამსახურდიას გამოსვლა. *საქართველოს რესპუბლიკა*.
- გამსახურდია, ზ. (1991b, აპრილი 9). *ზვიად გამსახურდიას მიმართვა 1991 წლის 9 აპრილს მთავრობის სასახლის წინ*. ხელმისაწვდომია Youtube-ზე: <https://www.youtube.com/watch?v=WaorKTqB3hc>
- გამყრელიძე, თ. (1989). *ПЕРВЫЙ СЪЕЗД НАРОДНЫХ ДЕПУТАТОВ СССР. СТЕНОГРАФИЧЕСКИЙ ОТЧЕТ*. МОСКВА: ИЗДАНИЕ ВЕРХОВНОГО СОВЕТА СССР.
- გოგოლაძე, დ. (1989, მაისი 25). საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ადგილის შეფასებისათვის. *კომუნისტი*
- გორბაჩოვი, მ. (1989, აპრილი 13). მიმართვა საქართველოს კომუნისტებს, ყველა მშრომელს. *კომუნისტი*.
- გუჩუა, ვ., & მესხია, შ. (1985). *საქართველოს ისტორია 7-10*. თბილისი: განათლება.
- დავიდოვი, რ. (1990, ოქტომბერი 7). პატრიარქის ბედი. *კომუნისტი*.
- დროზდოვი, ნ. (1988, აპრილი 2). მამია ორახელაშვილი. *კომუნისტი*.
- თევზაძე, დ. (1989, მაისი 26). თანამედროვე ქართული ლიტერატურის სათავე ანუ სუვერენული რესპუბლიკის მწერლობა 1917-1920 წლებში. *კომუნისტი*.
- თოიძე, ლ. (1989, ივნისი 10). ოკუპაცია, ინტერვენცია, ძალდატანებითი გასაბჭოება, თუ... *კომუნისტი*.
- კომუნისტი. (1988, დეკემბერი 30). ერთიან, ძმურ ოჯახში. *კომუნისტი*.
- კომუნისტის მრგვალი მაგიდა. (1989, თებერვალი 24). საუკუნეთა სადარი გზა. *კომუნისტი*.

- კურიანი, ლ. (1988, მარტი 1). ლენინის ანდერძი. *კომუნისტი*
- ლომთათიძე, ქ. (1989, მაისი 4). ჭირსა შიგან გამაგრება. *კომუნისტი*.
- მაჭავარიანი, მ. (1989, მაისი 26). შევეგებოთ მომავალს წარსულზე ნათქვამი სიმართლით. ინტერვიუ სახალხო დეპუტატებთან. (თ. გრიგალაშვილი, ინტერვიუერი) *კომუნისტი*.
- მენტეშაშვილი, ა., & სურგულაძე, ა. (1989 წლის 8 ივნისი). რუსეთ-საქართველოს 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულება. *კომუნისტი*.
- მუჯირი, ა. (1989, მაისი 26). სახელმწიფოებრივი მართვის ორგანოები. *კომუნისტი*.
- პატიაშვილი, ჯ. (2013). *ოცდასამი წლის შემდეგ*. თბილისი: პალიტრა L.
- ჟვანია, გ. (1988, მაისი 15). ისტორიის წინაშე პასუხისმგებლობით (ნ. მუშკუდიანი, ინტერვიუერი) *კომუნისტი*.
- ჟვანია, ზ. (1988, ივლისი 20). დაუბრუნდა თავის სამშობლოს. *კომუნისტი*.
- საითიძე, გ. (1989a, ივნისი 9). ამას პრინციპული მნიშვნელობა ჰქონდა. *კომუნისტი*.
- საითიძე, გ. (1989b, აგვისტო 1). სათქმელი ჯერ კიდევ ბევრია. *კომუნისტი*.
- საქართველოს კპ-ის ცკ; საქართველოს სსრ უმაღლესი საბჭოს პრეზიდიუმი; საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭო. (1989, აპრილი 9). მიმართვა რესპუბლიკის კომუნისტებს, ყველა მშრომელსა და ახალგაზრდას. *კომუნისტი*
- საქინფორმი. (1989a, თებერვალი 25). გარდაქმნის კურსით. *კომუნისტი*.
- საქინფორმი. (1989b, მაისი 27). საქართველოს სსრ რესპუბლიკისგან სსრ კავშირის სახალხო დეპუტატთა ჯგუფის პოზიცია სსრ კავშირის სახალხო დეპუტატთა პირველი ყრილობისადმი. *კომუნისტი*.
- სიდამონიძე, უ. (1988, მაისი 25). ოქტომბრის პირმშო – გარდაქმნით დაბადებული. *კომუნისტი*
- სტურუა, დ. (1988, მარტი 12). სიმართლე, მხოლოდ სიმართლე, და არაფერი სიმართლის გარდა. *კომუნისტი*
- სტურუა, დ. (1989, მაისი 7). არაფერი სიმართლის გარდა. *კომუნისტი*.

- სურგულაძე, ა. (1988, აპრილი 24). ნისლი გადაიწმინდა. საქართველოს უახლესი ისტორიის პრობლემები გარდაქმნის შუქზე. *კომუნისტი*.
- სურგულაძე, ა. (1988, მარტი 29). რევოლუციონერი, ისტორიკოსი, პუბლიცისტი. *კომუნისტი*.
- სურგულაძე, ა. (1989a, ივლისი 12). აღვადგინოთ ისტორიული ჭეშმარიტება. *კომუნისტი*.
- სურგულაძე, ა. (1989b, ოქტომბერი 11). იქ, პატარა საქართველოში. *კომუნისტი*.
- სურგულაძე, ა. (1990, სექტემბერი 2). თუ აქ დავეცე დაუტირელი. *კომუნისტი*.
- ტორაძე, გ. (1989, ივნისი 20). ქართული მუსიკა დამოუკიდებლობის ხანაში. *კომუნისტი*.
- ფუტკარაძე, ი. (1989a, ივნისი 4). თავისუფალი, დამოუკიდებელი, განუყოფელი... *კომუნისტი*.
- ფუტკარაძე, ი. (1989b, აგვისტო 23). არ უნდა დაგვრჩეს „თეთრი ლაქები“. *კომუნისტი*.
- ღვინევაძე, ნ. (1990, თებერვალი 18). შარავანდედი. ლეგენდა სუსხიანი თებერვლის ფონზე. *კომუნისტი*.
- ყორანაშვილი, გ. (1988, ივნისი 12). ნისლი გადაიწმინდა, ბურუსი კვლავ დარჩა. ფიქრები პროფესორ აკაკი სურგულაძის სტატიის გამო. *კომუნისტი*.
- შარაძე, გ. (1989, ივლისი 6). მოწმე და მონაწილე მოგვითხრობს. მასალები საქართველო-რუსეთის 1920 წლის 7 მაისის ხელშეკრულების ისტორიისათვის. *კომუნისტი*.
- ჩიქოვანი, ლ. (1989, მაისი 24). როგორ იწერებოდა ისტორია. *კომუნისტი*.
- ჭილაია, ს. (1990, აპრილი 11). დაიცვა და მხრებით აზიდა. *კომუნისტი*.
- Anderson, B. (1983). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. Verso.
- Assmann, A. (2010). Canon and Archive. In E. Astrid, & A. Nunning (Eds.), *A Companion to Cultural Memory Studies*. De Gruyter.

- Chikovani, N. (2017). Soviet Time in Post-Soviet Memory: How the New Memory has been Constructed in Georgia. *Time and Culture*, 193-204.
- Davies, R. W. (1989). *Soviet History in the Gorbachev Revolution*. London: MACMILLAN.
- Foner, E. (2002). *Who Owns History?* New York: Hill and Wang.
- Friedman, J. (1992). Myth, History, and Political Identity. *Cultural Anthropology*, 194-210.
- Halbwachs, M. (1992). *On Collective Memory*. Heritage of Sociology Series.
- Hobsbawm, E. (1983). Introduction: Inventing Traditions. In E. Hobsbawm, & T. Ranger (Eds.), *The invention of Tradition* (1-14). Cambridge: Cambridge University Press.
- Kuzio, T. (2002). HISTORY, MEMORY AND NATION BUILDING IN THE POST-SOVIET COLONIAL SPACE . *Nationalities Papers*, 241-262.
- Nora, P. (1989). Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. *Representations*, 7-24.
- Smith, A. D. (1989). The origins of nations. *Ethnic and Racial Studies*, 12(3), 340-367.
- Zerubavel, E. (2003a). Calendars and History: A Comparative Study of the Social Organization of National Memory. In J. K. Olick (Ed.), *States of Memory: Continuities, Conflicts, and Transformations in National Retrospection*. Durham and London: Duke University Press.
- Zerubavel, E. (2003b). *Time Maps: Collective Memory and the Social Shape of the Past*. The University of Chicago Press.
- Аргонов, В. (2017). Культ прошлого как причина гибели СССР. In В.В.Титов, *Политика памяти и формирование национально-государственной идентичности: российский опыт и новые тенденции* (68). Москва: Ваш формат.
- Правда. (1988, იანვარი 30). ისტორია და ზნეობა. *კომუნისტი*.

ნოე ჟორდანია „დაბრუნება“. 1989 წლის ივლისში გაზეთ „კომუნისტი“ დაიბეჭდა ალექსანდრე მუჯირისა და გურამ შარაძის სტატიები, რომლებიც ნოე ჟორდანიაზე მიემდებნა.

1990 წლის აგვისტოში გაზეთ „კომუნისტი“ დაიბეჭდა ალექსანდრე მუჯირის სტატია „ოცდაოთხი წლის აგვისტოს ცხელი დღეები“. მასში ავტორი აკრიტიკებდა 1924 წლის მოვლენების გაშუქებას იმჟამინდელი პრესის მიერ.

1989 წლის ივნისიდან გაზეთ „კომუნისტები“ გამოჩნდა წერილები, რომელთა ავტორებიც გაზეთისთვის სახელის შეცვლას ითხოვდნენ.

1990 წლის 26 მაისიდან გაზეთ „კომუნისტის“ ტრადიციული ლოზუნგი „პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!“ შეიცვალა სტრიქონით ილია ჭავჭავაძის ლექსიდან „ქართველის დედას“: „ჩვენ უნდა ჩვენი ვშვათ მყოობადი!“. 1990 წლის 14 ნოემბერს კი გაზეთი ახალი სათაურით გამოვიდა – „ახალი საქართველო“.

1990 წლის 6 დეკემბრიდან საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს ოფიციალურ ორგანოს „საქართველოს რესპუბლიკა“ ეწოდა. „საქართველოს რესპუბლიკამ“ თავის წინამორბედად 1918-1921 წლებში გამოძვალი იმავე სახელწოდების გაზეთი დაასახელა.